

54. Ю. М. «Українські Медичні Вісти» / Ю. М. // Вістник Міністерства Народного Здоров'я і Опікування. — 1918. — Ч. 1. — С. 141.
55. Яка мета нашого бюлетеня // Бюлетень Українського Народного Кооперативного Банку. — К., 1918. — № 1.

Ігор Зубрицький

ГАЗЕТИ РАДЯНСЬКОЇ ВОДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ:
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ (1920—1923 рр.)

Розглянуто тематично-жанрову палітру та типологічну структуру водницьких газет, започаткованих у 1920—1923 рр. на території сучасної України, порівняно із «Днепровским Водником» у період відновлення його виходу у 1929—1934 рр. Проаналізовано взаємозв'язок між галузевою та ідеологічною складовими концепції водницьких пресових органів.

Ключові слова: водники, водницькі газети, спеціалізована преса, ідеологічний тиск.

Рассмотрено тематико-жанровую палитру и типологическую структуру водницких газет, что начали выходить у 1920—1923 гг. на территории современной Украины, в сравнении с «Днепровским Водником» в период возобновления его выхода в 1929—1934 гг. Проанализировано взаимосвязь между отраслевой и идеологической составляющими концепции водницких пресовых органов.

Ключевые слова: водники, водницкие газеты, специализированная пресса, идеологическое давление.

The thematic and genre palette, typological structure of water newspapers, which were launched in 1920—1923 yrs at the territory of contemporary Ukraine compared to «Dneprovskiy Vodnik» in the period of its publishing renewal in 1929—1934 yrs have been examined. A correlation between branch and ideological components of the water press organs concept has been analyzed.

Key words: water transport workers, water transport worker's newspapers, specialized press, ideological pressure.

Становлення спеціалізованих радянських водницьких газет відбувалося у складний час суспільно-політичної нестабільності та воєнних дій на території України. Глобальні державні перетворення

та специфіка умов функціонування преси того періоду спричиняли відповідне змістове наповнення та розставляння акцентів у формуванні контенту водницьких газет, значну роль цензурних органів при контролюванні видавничого процесу, а також ідеологічний тиск — як на редакції газет, на чію роботу здійснювався зовнішній вплив, так і на читача через відповідно підібрані матеріали.

Преса Наддніпрянщини означеного періоду була складовою частиною бібліографічних досліджень багатьох авторів (С. Рубінштейн, Г. Рудий, Л. Ільїнський та ін.). Для сучасних досліджень спеціалізованої та профспілкової преси характерні як розроблення теоретичних засад функціонування спеціалізованої преси (Ю. Полежаєв [11] та ін.), так і вивчення історичних аспектів формування і функціонування фахової преси (Г. Гончаров [2], Школьна О. Д. [17] та ін.), проте історія та становлення водницької преси не набули достатнього висвітлення у працях науковців.

Результати досліджень функціонування видань в умовах нестабільної соціальної ситуації, ідеологічного тиску, фінансових труднощів актуальні в час розгляду призначення та цілей спеціалізованої преси, коли постало питання, що саме ставити в основу видання — фаховість та спеціалізацію чи соціально-політичний елемент. Аналізовані видання представлено газетами, що почали виходити у 1920—1923 рр. — період становлення спеціалізованої преси нового зразка, в якій ідеологічний компонент був визначальним при формуванні комплексу журналістських матеріалів та літературних творів.

При дослідженні преси 1920—1923 рр. виявлено дев'ять видань, що у назві чи підзаголовку позиціонували себе як водницька преса й розпочали свій вихід у зазначений період, сім з них були органами політвідділів, два — органами комітетів водників та військових штабів. Серед розглянутих газет було сім видань, присвячених проблемам морського транспорту та військово-морських сил; одне, в якому порушувалися питання річкового водного транспорту, та одне видання, що висвітлювало і водну, і морську проблематику. Така значна кількість військово-морських видань пояснюється наявністю на території України великої військової потуги, яка представляла різні державотворчі сили, і тим, що її вагомим елементом були військово-морські сили. До цього типу газет відносимо видання: «Красный Моряк», «Красный Черноморско-Азовский Флот»,

«Красный Военмор» та ін. До часописів, у яких висвітлювалася проблематика річкового транспорту, належать «Днепровский Водник» та «Красный Моряк и Водник».

Жанрову палітру водницьких видань здебільшого формували пропагандистські, фахові статті та інформаційні повідомлення, крім того, у газетах часто вмішувалися сатиричні фейлетони та художні твори соціальної тематики. Водницька періодика, за винятком «Днепровского Водника», містила лише текстовий контент. Ілюстративний матеріал газети водників Дніпра вирізнявся різноманітністю — вмішувалися як предметні рисунки, так і фотографії та схеми (що на початку виходу видання, що після його відновлення). Серед комплексу публікацій у водницькій періодиці часто подавалися офіційні повідомлення організаційно-інформаційного характеру, зокрема, у багатьох виданнях функціонувала рубрика «Официальный отдел» та містилися позарубрикові офіційні повідомлення.

Якщо аналізувати періодичність виходу водницьких газет, то можна виділити спільний курс на якомога частіший вихід видань: окремі часописи виходили щоденно («Красный Очаков», «Красный Черноморский Флот»), двічі на тиждень (одеський та маріупольський «Красный Военмор», одеський «Красный Моряк»), ще кілька — тричі на тиждень («Красный Черноморско-Азовский Флот», «Красный Моряк и Водник», «Южный Транспорт»), інші — із змінною періодичністю («Днепровский Водник» протягом усього виходу видавався від кількох разів на тиждень до кількох разів на місяць). Обсяг водницьких видань коливався переважно в межах двох—чотирьох сторінок, редакції газет намагалися якнайстиліше донести якомога більше інформації, здійснюючи чітку градацію матеріалів: на першій шпальті подавалися одна чи декілька інформаційно-пропагандистських статей, решта простору видання заповнювалася невеликими за обсягом журналістськими матеріалами та художніми творами.

Обмеженість фінансів спонукала редакції транспортних видань переглядати питання доцільності видавання окремих спеціалізованих пресових органів для працівників різних видів транспорту. Траплялися випадки, коли видання поряд з водницькою тематикою висвітлювало ще й залізничну проблематику, таким чином стаючи «ближайшим помічником, ближайшим руководителем транспорт-

ного рабочего во все для него и для страны трудные моменты» [18]. Через некупність газети та неможливість віднайдення джерел фінансування 1923 р. припинив діяльність «Днепровский Водник», і відновитися йому вдалося лише 1929 р.

Для військово-морських водницьких видань характерною була зміна місця видавання, залежно від дислокації військових флотилій. Окрім того, траплялися і зміни редакційної політики з метою охоплення ширшої читацької аудиторії. Це було спричинене специфікою співпраці військових та торгових флотилій, зокрема випадками, коли зі складу торгового флоту виводилися кораблі для воєнних дій, а після проведення кількох операцій вони поверталися назад. Щоби не поривати зв'язків у межах торгового флоту, а також щоб зміцнювати взаєморозуміння між водниками і моряками, на базі гомельської газети «Красный Моряк» (згодом виходила й у Києві) було засновано газету «Красный Моряк и Водник» — для виконання нею функцій органу політичного відділу Дніпровської військової флотилії і Дніпровського обласного політвідділу водного транспорту із розрахунком створити «возможность увеличить и усилить работу водного транспорта, чем усилится прочность и стойкость республик» [5].

Для комплексу різноматичних публікацій постійною настановою виступало ідеологічне виховання населення, зокрема, розвиток і розширення флоту могли розглядатися лише з акцентом на «партийной работе, воспитании масс и развитии среди них коммунистического сознания» [14]. На початку функціонування радянської періодики були закладені основи майбутньої масштабної ідеологізації журналістських матеріалів, що виразно простежується на прикладі «Днепровского Водника» після відновлення його виходу у 1929—1934 рр., коли спеціалізована проблематика подавалася суто в окрисі критики діяльності окремих осередків, організацій та працівників.

Важливим аспектом діяльності водницьких та військово-морських газет були популяризація роботи з розширення водного і морського транспорту, роз'яснення особливостей організації Червоної армії, актуалізація самодисципліни. Яскравим зразком такого типу матеріалів є цикл газетних публікацій п. н. «Письма к морякам» [10], опублікований у «Красном Черноморско-Азовском Флоте». Окрім закликів до вдосконалення та посилення трудової

активності, значного поширення у водницьких виданнях набула різноматична соціальна сатира, в якій засуджувалося усіх, хто не виявляв належної наполегливості і не дотримувався загального курсу партії. Такі матеріали переважно вміщувалися під рубрикою «Маленький фельетон», у виданні друкувалися також сатиричні вірші. У «Днепровском Воднике» текстовий блок часто підсилювався ілюстративним матеріалом сатиричного характеру.

Питання відновлення флоту та економії й ефективності використання ресурсів набуло широкого обговорення на шпальтах «Днепровского Водника». Автори газети були незадоволені новою економічною політикою, вважаючи, що перехід до нової системи відбувається неорганізовано і що за рахунок державного флоту формують свої флоти трести, синдикати та інші структури, такий напрям визначався як неправильний, що веде до розкрадання і занепаду торгового флоту. У газеті неодноразово наголошувалося на розбалансованості та неузгодженості транспортних перевезень, зокрема, зверталось увагу на те, що часто пароплави приходили в порти і їм доводилося простоювати, оскільки зазначений товар ще не завезли на пристані. В контексті цього дедалі гострішою ставала проблема економії палива та змащувальних матеріалів, що «в отношении всех расходов по эксплуатации составляет не менее трети всего бюджета Водного Транспорта» [1], тож автори статей закликали до збереження та оптимального витрачання цього ресурсу. Окрім економії ресурсів, здійснювався і пошук альтернативного палива, яке би було дешевшим та відповідало тогочасним вимогам. На думку авторів газетних публікацій, таким ресурсом був торф, використання якого популяризувалося на шпальтах видання.

Важливою складовою наповнення аналізованих періодиків були повідомлення про конференції, з'їзди, наради та інші організаційні зустрічі як працівників водного та морського транспорту, так і партійних осередків. Ці матеріали були переважно інформаційного характеру, проте з часом набули розлогого ідеологічного супроводу, зокрема, на початку 30-х рр. у «Днепровском Воднике» містилося багато статей, в яких обговорювалися рішення конференцій, а також зміни, які відбулися після партійних з'їздів. Наприклад, на XVI з'їзді ВКП(б) відзначалося, що «транспорт наш набагато відстає від темпів розвитку всього народного господарства» [16]. Реакцією на цей

висновок було скликання міжспілчанської конференції транспортних організацій, у якій взяли участь представники залізничного та водного транспорту, а також транспорту місцевого сполучення, що визнали недоліки транспортної системи і закликали «робітників всіх видів транспорту максимально використати рештки часу», а також «організувати змагання між залізничними, водними підприємствами та підприємствами місцевого транспорту» [8].

У післявоєнний час відбувалося переосмислення цілей і завдань Червоної армії не лише як монолітної військової потуги, а й як формотворчого середовища осіб з новим типом мислення, що зможуть його поширювати насамперед серед селянського населення, оскільки червоноармієць «лучше других понимает цели советской власти и является одной из ее опор в деревне, скрепляющей союз города с деревней» [12]. У період громадянської війни у водницьких газетах порушувалася проблема розширення повітряного флоту, протиставлялося його водному флоту, розглядалося доцільність використання великих бойових кораблів у нових воєнних реаліях. У мирний час на шпальтах видань активно закликалося до збирання коштів на будівництво військового повітряного флоту.

Окрім конкретних проблем, пов'язаних із розбудовою флоту, а також ідеологічним вихованням населення, на шпальтах «Днепровського Водника» обговорювалася необхідність належної професійної освіти робітників. На початку 1923 р. у публікаціях видання акцентувалася потреба збільшення кількості професійних технікумів, які би випускали підготовлених фахівців, проте через 10 років стосовно іншої ланки професійної освіти — фабрично-заводських училищ — автори газети висловлювалися за їхнє злиття і зменшення кількості цих закладів у Києві. Зокрема, стверджувалося, що у ФЗУ «дезорганізованість носила сталі форми», «планування учбової роботи було в поганому стані», «виробнавчання йшло безпланово» [7]. Окрім організації навчального процесу, існували й інші проблеми, які стосувалися студентів водницьких технікумів та вимагали кардинального вирішення. Це насамперед — житлові умови (наявність гуртожитків та вільних місць у ньому), а також належне функціонування студентських їдалень, які мали б забезпечувати якісне харчування.

У 30-х рр. на шпальтах «Днепровського Водника» знайшов своє відображення всесоюзний курс на ударні темпи виробництва, під-

вищення кількісних показників та активізацію трудового процесу. У кожному номері вміщувалося чимало публікацій, у яких актуалізувалося це питання, інформувалося про соціалістичне змагання між працівниками, трудові здобутки робітників, а часто й викривалися хиби в організації роботи та невідповідність задекларованих досягнень реально здійсненим. На шпальтах видання неодноразово акцентувалося проблема зловживання алкоголем серед водників та низький рівень культури працівників водного транспорту.

На початку 20-х рр. у досліджуваній періодиці більше уваги приділялося аналізу пролетарської періодики, розроблялося її ідеологічну концепцію, акцентувалося на переході від преси для робітників до робітничої преси, зокрема, пріоритет надавався розробленню нового типу — масової — газети, яка повинна була прищеплювати читачеві потребу в стабільному отриманні газети та вводити його в масовий суспільно-політичний процес. Проте на початку 30-х рр. з пласту пролетарської преси автори стали активніше вирізняти спеціалізовану водницьку пресу та акцентувати журналістські матеріали у межах водницької проблематики, зокрема, коли святкували ювілей газети «Днепровский Водник» й підводили підсумки її діяльності, то конкретизували мету газети: «...ще більш обернути водницьку пресу на зняття колективного організатора у боротьбі за виконання та перевиконання транфінплнів, виявити всі хиби, недоліки, які ще насьогодні мають місце в нашому господарстві, та масовою критикою й самоперевіркою виправити й поліпшити роботу наших друкованих та стінних газет» [3]. Тож важливим завданням у межах покращання пресової діяльності водницької газети було налагодити постійний зв'язок «газета—читач», «газета—стінгазета», а також збільшити кількість робкорівських осередків. Однак про значні успіхи у плані розширення лав читачів проблематично судити, газети зазвичай виходили без зазначення тиражів. На відміну від такого підходу, редакція «Днепровского Водника» 1931 р. декларувала курс на збільшення кількості читачів і зазначала, що прагне досягти п'ятитисячного накладу, проте до такого кількісного показника вдалося дійти лише 1932 р., та й то не на тривалий час, оскільки тираж коливався у межах 3000—4000 примірників.

Окрім залучення більшої кількості читачів та передплатників водницької періодики, на шпальтах газет часто йшлося і про роз-

ширення кола дописувачів, зверталось увагу на те, що необхідно залучати моряків та водників до написання місцевих хронікальних матеріалів. Така позиція визначалася серед пріоритетів роботи літературних колегій, студій і гуртків — від них вимагалось не лише матеріалів, які б друкувалися у газетах і журналах, а й залучення нових дописувачів, які б інформували на шпальтах газет про поточні події. В окремих виданнях публікувалися навіть «Заповіді робочему кореспонденту» [4], де подавалися основні засади роботи робкорів, зокрема, закликалось до соціальної активності (діяльності в межах партійних осередків, профспілок, культкомісій, кооперативів), скрупульозної перевірки фактажу, добору актуального та злободенного матеріалу і оперативності його передання у редакцію тощо. Газета «Днепровский Водник» 1923 р. декларувала, що «штатотра сотрудников в редакции нет», однак «газета имеет 25 рабочих корреспондентов» [9]; у 1931 р. вона заявляла, що їхня кількість збільшилася до 600 осіб [13].

Окрім журналістських матеріалів, заохочувалось і до написання літературних творів — цей процес відбувався не лише на основі актуалізації діяльності й активності в межах журналістських, літературних та інших гуртків й спілок, а й на базі матеріального заохочення, наприклад, у газеті «Днепровский Водник», «чтобы вызвать к жизни желание писать» [15], обіцялось премію за найкращий твір.

Водницькі часописи аналізованого періоду багато в чому були залежними від загальної моделі функціонування радянської преси. Змістове наповнення та матеріальні показники газет тісно пов'язувалися з цілями, які редакція ставила перед виданням. На початку досліджуваного періоду видання мали переважно інформаційний характер, друкуючи матеріали про події на фронтах, висвітлюючи українську та закордонну політичну проблематику, поточну діяльність спілок та організацій тощо, проте із настанням миру і припиненням активних воєнних дій вони стали набувати світоглядно-аналітичної якості, дедалі більше уваги приділяючи посиленню ідеологічного впливу на читача.

Із проаналізованих текстів можна зробити висновки, що у радянських водницьких газетах 1920—1923 рр. поряд із розвитком позитивних тенденцій висвітлення поточної водницької та морської проблематики відбувалася значна ідеологізація матеріалів, що про-

являлося як у зменшенні кількості фахових статей, так і в збільшенні в усьому комплексі пласту публікацій громадсько-політичної проблематики. У виданнях відчувається брак аналітичної публіцистики, в якій би безсторонньо розглядалися проблеми водного й морського транспорту та здійснювався багатоаспектний моніторинг вирішення акцентованих тем.

1. *А. Г. Экономьте топливо / А. Г. // Днепровский Водник. — К., 1923. — № 27.*
2. *Гончаров Г. В. Специфіка формування профспілкової преси в контексті національно-демократичних та соціально-економічних перетворень 1917—1921 рр. / Г. В. Гончаров // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2011. — № 4. — С. 47—52.*
3. *Дайош 5000! // Дніпровський Водник. — 1931. — № 1.*
4. *Заповіді рабочему корреспонденту // Днепровский Водник. — 1923. — № 19.*
5. *Киев, 18 июля 1920 г. // Красный Моряк и Водник. — К., 1920. — № 81.*
6. *Левидов М. О массовой газете / Мих. Левидов // Днепровский Водник. — 1923. — № 26.*
7. *Мамонтов А. ФЗУ на фронти опанування науки й техніки / Антонін Мамонтов // Дніпровський Водник. — 1933. — № 81.*
8. *На буксир відсталих // Дніпровський Водник. — 1930. — № 14.*
9. *Наша газета // Днепровский Водник. — 1923. — № 5.*
10. *Письма к морякам // Красный Черноморско-Азовский Флот. — Мариуполь, 1920. — № 1—9, 12, 13.*
11. *Полежаев Ю. Г. До проблеми дослідження спеціалізованих періодичних видань / Ю. Г. Полежаев // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2012. — № 3. — С. 81—84.*
12. *Рафес М. Красная армия и ее культурное значение / М. Рафес // Днепровский Водник. — 1923. — № 4.*
13. *Робкор — боець за новий соціалістичний Дніпро // Дніпровський Водник. — 1931. — № 74.*
14. *Рыльский. Нельзя отставать / Рыльский // Красный Черноморско-Азовский Флот. — 1920. — № 1.*
15. *Товарищи! // Днепровский Водник. — 1922. — № 9/10.*
16. *XVI з'їзд ВКП(б) // Дніпровський Водник. — 1930. — № 11.*
17. *Школьна О. Д. Технічна преса Катеринославщини в контексті розвитку спеціалізованої періодики краю ХІХ — початку ХХ ст. / О. Д. Школьна // Наукові записки Інституту журналістики. — К., 2007. — Т. 26. — С. 81—85.*
18. *Южный транспорт // Южный Транспорт. — Одесса, 1920. — № 1.*